

DARON
ACEMOĞLU

2024 NOBEL
EKONOMİ ÖDÜLÜ

HANGİ
LIBERAL
DEMOKRASİ

—
İnceleme
Araştırma
—

Daron Acemoğlu, MIT’de iktisat profesörüdür. 2025 yılında, ekonomik düşünce ve bilgi dünyasına yaptığı önemli katkılardan ötürü kırk yaşın altındaki iktisatçılara verilen John Bates Clark Onur Ödülü’nü aldı. 2013’te sosyal bilimler dalında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü’ne değer görüldü. 2024’te Nobel Ekonomi Ödülü’nü kazandı.

YAZARIN DOĞAN KİTAP TARAFINDAN YAYIMLANAN DİĞER KİTAPLARI

Ulusların Düşüşü (James A. Robinson ile birlikte)

Dar Koridor (James A. Robinson ile birlikte)

İktidar ve Teknoloji (Simon Johnson ile birlikte)

HANGİ LİBERAL DEMOKRASİ

Ortak Refah Siyasetini Yeniden İnşa Etmek

Orijinal adı: What Happened to Liberal Democracy?: Remaking a Politics of Shared Prosperity

© 2026 Daron Acemoğlu

Yazan: Daron Acemoğlu

İngilizce aslından çeviren: Solina Silahlı

Yayına hazırlayanlar: Cihat Tokgöz-Hülya Balcı

Türkçe yayın hakları: © 2026 Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Bu kitabın yayın hakları Brockman Inc.'ten alınmıştır.

1. baskı / Ağustos 2026 / ISBN 978-625-8593-64-8

Sertifika no: 44919

Kapak tasarımı: Geray Gençer

Sayfa uygulama: Gökçen Yanlı

Baskı: Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL

Tel: (212) 515 49 47

Sertifika no: 45464

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Hangi Liberal Demokrasi

Ortak Refah Siyasetini
Yeniden İnşa Etmek

Daron Acemoğlu

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

Çeviren: Solina Silahlı

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

*İrma ve Kevork'a,
bu kitabı onlarla paylaşmayı ne kadar çok isterdim.*

İçindekiler

1. Krizdeki Liberal Demokrasi	11
2. Neden Liberalizm?	46
3. Toplumsal Sözleşme Olmadan Liberalizm.....	84
4. Liberal Başarı	112
5. Liberalizmin İkilemleri.....	147
6. Krize Giden Yol.....	175
7. Sanayi Sonrası Siyaset	205
8. Toplum Mühendisliği	235
9. Algoritmalar Çağında Liberalizm.....	272
10. İşçi Sınıfı Liberalizmi	301
Teşekkür.....	335
Bibliyografik Deneme.....	337
Bölgümlere Göre Kaynaklar ve Referanslar.....	349
Kaynakça	401
Dizin.....	479

Köleliğin ifade özgürlüğüne tahammülü yoktur. Eğer bu hak beş yıl kesintisiz kullanılabilseydi, Güney'deki her bir köle pazarını ortadan kaldırır ve her bir zinciri kırardı.

– Frederick Douglass

1

Krizdeki Liberal Demokrasi

Batı liberal demokrasisinin mutlak zaferine duyulan
sarsılmaz özgüvenle başlayan yüzyıl, sona yaklaşırken
adeta başladığı noktaya geri dönüyor: ...ekonomik ve siyasi
liberalizmin mutlak galibiyetine.

- Francis Fukuyama

Moskva'yı takip ediyorum
Gorki Parkı'na doğru
Değişimin rüzgârını dinleyerek.

- Scorpions

16 Haziran 1989. Altı tabut, o gün siyah kreplere bürünmüş neo-klasik sanat müzesi Mücsarnok'un sütunlu girişindeki anıtsal merdivenlerde duruyor. Beşi Macaristan'daki Sovyet egemenliğine son vermeyi amaçlayan ayaklanmaya liderlik ettikleri gerekçesiyle 1958'de Sovyetler tarafından idam edilen Başbakan Imre Nagy ve yoldaşlarının naaşlarını taşıyor. Mezarların yeri öyle gizli tutulmuştu ki bulunmaları tam yedi yıl sürdü. Altıncı tabut ise boş: Başarısızlıkla sonuçlanan devrimin isimsiz kurbanları için sessiz bir tabut. Çeyrek milyon Macar, ülkeleri için yeni bir günün doğacağı umudu ve 1956-58 olaylarının yeniden yaşanması korkusuyla meydanı doldurmuş.

Son konuşmayı, Genç Demokratlar İttifakı Fidesz adına sakallı genç bir adam, Viktor Mihály Orbán yapıyor. Tereddütsüz bir sesle şunları söylüyor:

Kendi gücümüze inanırsak komünist diktatörlüğe son verebiliriz. Yeterince kararlı olursak iktidar partisini özgür seçimleri kabul etmeye zorlayabiliriz. 1956’nın ideallerinden kopmadıysak Rus birliklerinin geri çekilmesini sağlayacak müzakerelere vakit kaybetmeden başlayacak bir hükümete oy verebiliriz.

O dönemde yetmiş bin Sovyet askeri hâlâ Macaristan’ı işgal altında tutuyordu. Ancak kısmen Orbán’ın Sovyet kontrolünden kurtulma ve demokrasi çağrısı sayesinde bu işgal sona ermek üzereydi. Orbán bir süre sonra Avrupa’nın en genç başbakanlarından biri olarak göreve başlayacaktı.

Francis Fukuyama’nın tarihin sonunun geldiğini ve liberalizm ile liberal demokrasi için daha aydınlık bir geleceğin yaklaştığını ilan etmesinin arka planında yatan buydu. Bu görüşte olan tek kişi Fukuyama değildi. Birçok kişi dünyanın değiştiğine, daha ileri bir demokrasi ve özgürlüğe doğru ilerleyişin durdurulamaz olduğuna inanıyordu. 1991’de efsanevi Alman rock grubu Scorpions da, –Fukuyama’nın öngörüsünün gerçeğe bir adım daha yaklaştığı izlenimi veren– Sovyetler Birliği’nin çöküşünün habercisi, başarısız darbe girişimi hakkındaki şarkısıyla bu umutların bir başka sesi oldu.

Ne var ki o yaygın iyimserlik havası zamanla yerini derin bir kriz atmosferine bıraktı. Viktor Orbán ise tekrar ön saflarda yer alıyordu. 2014 yılında hâlâ iktidardaydı ve duruşunu tamamen değiştirmişti. Özgürlük çağrıları çoktan bitmişti. Tam tersine, büyük bir gururla “çalışma temelli bir toplum” ve “liberal olmayan (illiberal) bir devlet” inşa ettiğini söylemeye başladı. Aynı zamanda da “Avrupa Hıristiyanlığını savunduğunu” ilan etti. Yürütme yetkilerini kendi elinde merkezileştirdi, ifade özgürlüğünü kısıtladı, medya kuruluşlarının ve üniversitelerin kontrolünü ele geçirdi. Orbán, Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere, dünyanın dört bir yanındaki liberalizm karşıtı siyasetçiye ilham kaynağı olurken “liberalizm”in aşağı yönlü seyrinin de sembolü haline geldi.

Liberalizm ve liberal demokrasi bir süreliğine insanların özlem duyduğu şeyleri sunarak dünyaya ilham verdi. Ama sonra krize girdi. Peki ne oldu?

Liberalizmin anlamı

Gündelik dilde “liberalizm”in anlamı muğlaktır. Bağlamına göre sol veya sağ eğilimli çağrışımlarla kullanılabilir, sosyal (ilerici) liberalizm veya klasik liberalizm gibi. Anlamı coğrafyaya göre de değişir. Liberalizm Amerika Birleşik Devletleri’nde sol eğilimli ideolojiyi ifade ederken, Avrupa’da genellikle sağ eğilimli, serbest piyasa yanlısı bir duruşu tanımlar. Liberalizm aynı zamanda bir siyasi felsefeyi, bu felsefe üzerine inşa edilmiş kurumları ve kimi zaman gevşek bir bağla da olsa bu felsefenin ideallerinden beslenen aktivistlerin uygulamalarını ifade eder.

Bu da liberalizmin geniş bir çatı olduğunu gösterir. Temel fikirler bütünü etrafında tanımlanır ve tüm türleri tarafından paylaşılr. Tüm liberaller (irade ile karar verme özgürlüğü, ifade, din, örgütlenme ve seçme özgürlükleri dahil) temel bireysel hak ve özgürlüklerin cazibesi, iktidarın, özellikle de siyasi iktidarın sınırlandırılması ve yasa önünde eşitliğin geniş ölçüde korunması konusunda hemfikirdir. Liberaller, “ilerici” tanımı konusunda fikir ayrılığına düşseler de ilerlemenin mümkün ve arzu edilir olduğuna inanırlar. Pek çok liberal, özellikle sol liberaller, bu listeye toplumun en zayıf ve en savunmasız üyelerine yardım etmeye dair kararlılıklarını da eklerler. Dünya genelinde liberalizmin merkezinde yer alan bu inançlar bütünü, genellikle demokrasi düşüncesiyle birleşerek liberal demokrasiyi liberal kurumların arketipi olarak tanımlar. Daha sonra açıklayacağım üzere demokrasi, liberal fikirlerle ne çelişki içindedir ne de onlara sonradan eklenmiştir. Aksine demokrasi, liberalizmin değerlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Liberalizm, özyönetim ve beraberinde gelen sorumlulukları gerektirir.

Bu kitap liberalizmi hem bir siyasi hareket ve liberal demokratik kurumlar açısından hem de akımların ve kurumların dayandığı bir siyasi felsefe olarak ele alır. Çoğu zaman ben bu geniş çatının sol eğilimli köşesine, yani ABD’deki Yeni Düzen (New Deal) liberalizmine ve Avrupa’daki sosyal demokrasiye odaklanıyorum çünkü liberalizmin bu türü tarihsel olarak maddi ve toplumsal ilerlemenin itici gücü olmuştur. Liberal demokratik kurumların temelini şekillendiren, temel hakların işçi sınıfına, kadınlara, etnik azınlıklara ve diğer gruplara genişletilmesini hızlandıran ve İkinci

Dünya Savaşı sonrası sanayileşmiş dünyanın gündemini büyük ölçüde belirleyen de bu sol eğilimli liberalizm şekli olmuştur. Bu temel taahhütler bütününden –özellikle de özgür irade ile karar verme hakkı ve ifade, din, örgütlenme ve tercih özgürlüklerinden– uzaklaşan herhangi bir hareket liberal değildir. Faşizm, otoriterlik, Marksizm, komünizm ve sağ ve sol kimlik temelli ideolojiler de buna dahildir.

Beklentileri yükselten sol eğilimli liberalizmdi. Hem sol hem de sağ akımları kendi fikirlerini ödünç almaya teşvik eden ve büyük ölçüde başarılı olan da bu sol eğilimli liberalizmdi. Ancak bugün hem bir siyasi hareket olarak hem de liberal demokratik kurumlar biçiminde kriz yaşayan da yine liberalizmin bu versiyonudur.

Veriler bu krizin somut kısmını gözler önüne seriyor. Benzer modeller Batı'nın büyük bölümünde de görülüyor ancak en çarpıcı hali Amerika Birleşik Devletleri'nde karşımıza çıkıyor. Son otuz yılda her yaş grubu, demokrasinin en iyi yönetim biçimi olduğu konusunda giderek daha kararsız hale geldi. Bu değişim, özellikle on sekiz ile otuz beş yaş aralığındaki Amerikalılarda daha belirgin.

Amerikalıların demokratik kurumlara olan güveni şaşırtıcı derecede düşük seviyelerde. Haziran 2023 itibarıyla Amerikalıların yalnızca yaklaşık dördte biri başkanlığa veya Yüksek Mahkeme'ye çok fazla ya da oldukça güvendiğini söylerken, Kongre için yalnızca yüzde 8'i aynı şeyi söylüyordu. Gazeteler ve medya da daha iyi durumda değildi. Oysa 1970'lerin başına uzanan Gallup anketleri, bir zamanlar bu temel demokratik kurumlara çok daha fazla güven duyulduğunu gösteriyor. Demokratik güvenin eşi görülmemiş bir ölçekte erozyona uğradığına tanık oluyoruz.

Pew Araştırma Merkezi, 2023'te Amerikalılardan ülkenin siyasi durumunu tek kelimeyle tanımlamalarını istediğinde, en çok tercih edilen seçenekler “kötü”, “yozlaşmış”, “ayrıştırıcı”, “kaos”, “karmaşık” ve “kutuplaşmış” oldu. Özellikle sonuncusu yerinde bir tanımlama. Art arda yapılan anketlerde Amerikalılar, son dönemde benzeri görülmemiş düzeyde bir kutuplaşmadan bahsediyor. 1990'larda anketlere katılan Amerikalıların yarısına yakını, sol ve sağ eğilimli görüşlerin dengeli bir karışımına sahip olduğunu ifade ediyordu. Bugünse Cumhuriyetçiler ve Demokratlar arasında çok daha az ortak bir zemin var. 1990'larda, karşı taraf hakkında

olumsuz görüŖe sahip çok az Cumhuriyetçi ve Demokrat seçmen vardı. Ŗimdilerde her iki partideki seçmenin büyük kısmı karşı taraf hakkında olumsuz düşünüyor. Bir o kadar endişe verici olan ise Amerikalıların uzlaşmaya gittikçe daha az istekli olduklarına dair işaretler. Her iki partide de çoğunluk, karşı tarafla orta yolda buluşmayı sağlayacak anlaşmalara karşı olduklarını belirtiyor.

Belki de bunların hiçbirine şaşırmmak gerekir. Ne de olsa liberal demokrasi vaatlerini yerine getiremedi.

“Demokrasi ve düzgün kanalizasyon”

1990’larda bireysel özgürlükler ve yasa önünde eşitlik gibi liberal fikirlerle harmanlanan demokrasi Batı dünyasında tek geçerli sistem haline geldi. Öyle ki otoriter yönetimler bile rejimlerine demokratik kılıflar uydurmak zorunda kaldı. Darbeciler ise darbele-
rin kurt avından farkı olmadığında ısrar ettiler. Liberal demokrasi-
nin böylesine kabul görmesi üç vaade dayanıyordu:

Paylaşım: Demokrasi ortak refah vaat ediyordu. Bu da hiçbir grubun geride bırakılmayacağı, ekonomik ve teknolojik değişimin meyvelerinin, ekonomik ayrıcalığa sahip olanlarla olmayanlar arasında paylaşılacağı anlamına geliyordu. Bu vaat demokrasi için aksiyomatikti. Öyle ki Britanyalı ilk kitlesel işçi hareketi olan Çartistler 1840’larda genel oy hakkının işçi sınıfını da kapsayacak şekilde genişletilmesini talep ederken kampanyalarının temelinde bu vaat vardı. Dünyanın her yerinde demokrasi sesleri yükseldikçe insanların ortak refah arzusu da kabarmaya başladı. Örneğin, Brezilya’nın 1980’li yıllarda askeri diktatörlükten demokrasiye uzanan zorlu yolculuğunda işçi sendikalarının ve İşçi Partisi’nin oynadığı kritik rol de bu açıdan değerlendirilebilir. İşçilerin örgütlenerek demokratik haklar talep etmelerinin bir nedeni de demokrasiyi daha yüksek ücretlere ve daha iyi çalışma koşullarına giden etkili bir yol olarak görmeleriydi. Doğu Avrupa’da da durum bundan pek farklı değildi. Birçoğu demokratik kurumlara Sovyet boyunduruğundan kurtulmanın bir yolu olarak yönelmiş olsa da Batı’daki ekonomik refah düzeyine ulaşma umudu da onları aynı derecede motive etmişti.

Kanalizasyon: Demokrasinin kamu hizmetleri vaadini Britanyalı saray şairi John Betjeman şu sözlerle özetler: “Ulusumuzun dayandığı değerleri düşünün... Demokrasi ve düzgün kanalizasyon.” Kamu hizmetleri çok önemliydi çünkü demokratik olmayan birçok rejim sağlık, eğitim, ulaşım ve kanalizasyon hizmetlerini neredeyse tamamen ihmal etmişti. Demokratikleşme süreci başlamadan önce, on dokuzuncu yüzyılın başlarında Britanya kentlerindeki koşullar içler acısıydı. Başlıca sanayi merkezlerinde doğuşta beklenen yaşam süresi otuz yılın altına düşmüştü; Manchester’da yirmi beş, Liverpool’da yirmi altı, Bristol’da yirmi dokuz yıla gerilemişti. Lağım suyu sokaklarda akıyordu ve sadece kokusu bile günlük yaşamı neredeyse dayanılmaz hale getiriyordu. Siyasetçilerin bu sorunları önemsemeye başlamasının ve Britanya’da kamu hizmetlerinin iyileşmesinin bir nedeni de demokratikleşme süreciydi.

1998’de Brezilya’da yoksul ve düşük eğitimli seçmenlerin fiilen oy hakkına kavuşması hem siyasette hem kamu hizmetlerinde radikal bir değişim yarattı. Bazı partiler yoksullara anne ve bebekleri için daha iyi bakım vaadinde bulunup onların desteğini aldı ve bu politikaları uygulamaya koydu. Önceden bu seçmenler, okuma yazma bilmeyenlerin karmaşık formları doldurmasını ve istedikleri adaylara oy vermesini neredeyse imkânsız hale getiren zahmetli seçim prosedürleri yüzünden oy kullanma hakkından fiilen mahrum bırakılmıştı. Nüfusun neredeyse dörtte birinin okuma yazma bilmediği bir ülkede, azımsanmayacak bir kesim siyasetin dışında kalıyordu. Dolayısıyla partiler dar gelirliilerin eğitimi, sağlığı ya da refahıyla pek ilgilenmiyordu. 1998’de, insanların istedikleri adayları uzun yazılar yazmadan, yalnızca fotoğraflarına bakarak seçmelerine olanak tanıyan yeni oylama makinelerinin ortaya çıkmasıyla durum bir anda değişti. Yoksullar arasında siyasi katılım hızla artarken siyaset de buna bağlı olarak dönüşmeye başladı.

Ses: Demokrasi ayrıca kısıtlanamaz bir ses ve özyönetim vaat ediyordu. İnsanlar fikirlerini ifade etmekte, halk meclislerinde tartışmakta, temsilcilerini aramakta, kendi adaylıklarını koymakta, topluluklarının yönetimine katılmakta ve genel olarak yaşamlarında özgürdü. Sesleri siyasi karar alma sürecine yansıyor. 1830’larda Amerikan demokrasisinin işleyişini gözlemleyen genç Alexis de

Tocqueville’i en çok etkileyen de bu olmuştı. *Amerika’da Demokrasi* adlı başyapıtında bunu şöyle özetlemişti: “Amerikan kurumları sadece ilkesel olarak değil, tüm sonuçlarıyla da demokratiktir.”

Başka hiçbir ülke veya dönem 1830’lardaki Amerika kadar katılımcı bir karaktere sahip olmasa da model açıktır. Demokratikleşme süreci daha önce haklarından mahrum bırakılmış insanların siyasi bir ses ve katılım fırsatı arayışıyla birlikte ülkeden ülkeye yayılarak hız kazandı.

Demokrasi hiçbir zaman kusursuz olmadı. Winston Churchill’in “Demokrasi zaman zaman denenmiş diğer tüm yönetim biçimleri dışında en kötü yönetim biçimidir” şeklindeki nükteli sözü, seçmenlerin ve siyasetçilerin hep aklına takılı kaldı. Demokrasinin liberal fikirlerden ve özgürlüklerden uzaklaştığı dönemler de oldu. Buna rağmen sanayileşmiş dünyada liberal demokrasi yavaş yavaş ilerledi. Özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında, demokrasinin olgunlaştığı ve sol liberal fikirlerin etkisinin arttığı dönemde bu üç vaadi büyük ölçüde yerine getirdi.

Refahın paylaşımından başlayarak liberal demokrasinin performansına bir göz atalım. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki otuz yılda, Amerika Birleşik Devletleri’nde hızlı bir ekonomik büyümeye tanık olundu. Asıl dikkat çekici olansa, bu refahın ne ölçüde eşit dağıtılmış olduğuydu. Coğrafi bölgeler, farklı eğitim düzeyleri, ırklar, cinsiyetler, yöneticilerle işçiler, ayrıcalıklı olanlarla diğerleri arasında elbette ki eşitsizlik hâlâ devam ediyordu. Bununla birlikte tüm eğitim grupları bu büyümeden payını aldı, işçiler yöneticiler kadar (oransal olarak) fayda sağladı. Düşük eğitim düzeyine sahip olanların ücreti, üniversite mezunlarına göre daha hızlı arttı. Savaştan dönen erkekler işlerini Perçinci Rosie’lerden geri aldı. Erkeklerin ücretleri kadınlardan daha yüksekti. Ancak yine de kadınlar bu on yıllarda istihdam alanlarını genişleterek erkeklere kıyasla kazançlarını daha hızla artırdılar. Eğitim imkânları iyileşip işgücü piyasasındaki ayrımcılık azaldıkça, siyah ve beyaz Amerikalılar arasındaki uçurum da benzeri görülmemiş bir hızla küçüldü.

Ortak refah hikâyesi yalnızca Amerika’ya özgü değildi. Bombardıman, savaş ve işgal sonucu yerle bir olmuş kentlerini ve fabrikalarını yeniden inşa etmek zorunda kalan Almanya, Fransa ve Japonya gibi ülkelerde büyüme çok daha hızlı gerçekleşti. Bu

yıllarda Avrupa'daki büyüme, kısmen İskandinav sosyal demokrat modelinin yayılması ve savaş sonrası uzlaşmada sendikaların oynadığı kilit rol sayesinde Amerika'dakinden daha eşitlikçi oldu.

Demokrasi aynı zamanda kanalizasyon sistemini de beraberinde getirdi. Yirminci yüzyılın ortalarında birçok Batı ülkesinde kamu altyapısı hâlâ oldukça kötü durumdaydı. 1947'de Birleşik Krallık'taki evlerin yarısından fazlasında banyo yoktu, 1960 gibi nispeten yakın bir tarihte ise evlerin beşte dördünde buzdolabı bulunmuyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nde durum ortalama olarak biraz daha iyiydi ancak siyahi Amerikalılar ve güney kırsalında yaşayanlar için çok daha kötüydü.

Bütün bu sıkıntılar zaman içinde iyileştirildi. 1970'lere gelindiğinde, ABD ve Birleşik Krallık'taki hanelerin artık neredeyse tamamında bina içi su tesisatı ve diğer temel olanaklar mevcuttu; her iki ülkedeki mahallelerin büyük kısmından toplu taşımayla kent merkezlerine ulaşılabilirdi. Ayrıca hem Amerika'nın hem de Britanya'nın kırsal bölgelerindeki yollar artık otoyollara bağlanıyordu. Bu da hem insanların hem de malların taşınmasını kolaylaştırarak çok daha büyük ekonomik fırsatların kapısını aralamış oldu.

Sağlık hizmetlerindeki ilerleme de aynı ölçüde çarpıcıydı. 1950'lerde ABD'nin büyük şehirlerinde yaşayanlar sınırlı da olsa hastanelere erişebiliyorken, kırsalda yaşayan Amerikalıların neredeyse hiç erişimi yoktu. Örneğin 1950'de Boston, New York ve San Francisco'nun her birinde on sekizden fazla tam teşekküllü hastane vardı. Chicago'da ise bu sayı elli beşti. Ancak Orta Batı ve Güney'in bazı bölgelerinde insanlar sağlık hizmeti alabilmek için yüzlerce kilometre yol gitmek zorundaydı. 1946'da sağlık hizmetlerine erişimi genişletmek ve modernize etmek için çıkarılan Hill-Burton Yasası bu tabloyu tamamen değiştirdi ve bir hastane inşası çılgınlığı başlattı. 1975'te, Amerika Birleşik Devletleri'nde hastane sayısı 1948'e kıyasla 1500 adet artmıştı ve bunların çoğu küçük şehirlerde ve kırsal bölgelerdeydi.

Eğitimde zenginle yoksul arasındaki uçurumu kapatmak kolay değildi ancak Amerika bu konuda da başarılı oldu. 1940'larda Amerikalı çocukların yüzde 50'ye yakını lise mezunuyken 1960'ların sonunda bu oran yüzde 77'ye ulaştı ve okuma yazma bilmeyen Amerikalı çocuk neredeyse kalmadı. Nesiller arası "eğitimsel

hareketlilik” oranı, yani çocukların eğitim seviyesinin ebeveynlerinkinden yüksek olma olasılığı da 1940’lardan itibaren hızla arttı.

Liberal demokrat hükümetler yalnızca kamu hizmetleri sunmakla kalmayıp halkı koruyan önemli düzenlemeler de yaptı. Şirketlerin müşterilerine güvenli ürünler, çalışanlarına ise güvenli çalışma ortamları sunmalarını sağlamak Sanayi Devrimi’nin başlangıcından bu yana çözülememiş bir sorundu. İyileştirmek yerine öldüren ilaçlar, ölüm tuzağına dönüşmüş işyerleri ve aldatıcı reklamlarla pazarlanan sayısız ürün son derece yaygındı. Afyon özü olan laudanum, 1900’lerin başında Amerika Birleşik Devletleri’nde çocuklar için sıkça kullanılan ve hatta reçete edilen bir ilaçtı. 1901 tarihli bir tıp kitabında, ishal ve diğer çocuk hastalıkları için her üç saatte bir çay kaşığı laudanum öneriliyordu. Ancak laudanum düpedüz öldürüyordu. Bu uygulamalara son veren 1906 tarihli Saf Gıda ve İlaç Yasası oldu. Afyon, kokain, eroin, morfin ve alkol içeren bileşiklerin etikette belirtilmesi zorunlu hale getirildi.

Yazar Upton Sinclair, yoksulluk ve işyerlerindeki güvenlik riskleriyle ilgili makaleler yazmayı planlıyordu. Çalışma koşullarını yerinde incelemek üzere gizli kimlikle Chicago’daki bir et paketlenme fabrikasında yedi hafta çalıştı. Yoksul, eğitimsiz ve çoğunlukla da göçmen işçilerin devlet korumasından yoksun şekilde katlanmak zorunda kaldığı dehşeti gözler önüne seren başyapıtı *Şikago Mezbahaları* ilk olarak 1905’te tefrika halinde yayımlandı. 1906 tarihli Federal Et Denetleme Yasası, Sinclair’in kitabına doğrudan bir ilk yanıtı. 1913’te iş kazalarında ölen sanayi işçilerinin sayısı 23 bindi. Her 100 bin işçi başına yaklaşık 61 ölüme denk geliyordu. Demokrasinin bu koşullardaki başlıca taahhüdü tüketicileri ve işçileri korumak oldu ve bu taahhüdü yerine getirmeye başladı. Yine hayat kurtaran ve fiziksel bütünlüğü koruyan başka yasalar çıkarıldı. Zamanla işçi ölümleri 100 bin kişide 4’e kadar geriledi ki bu oran, 1910’lardaki yüksek rakamlarla kıyaslandığında büyük bir iyileşmeydi.

Liberal demokrasi halka sesini duyurma fırsatı da verdi. Amerikalılar belediye binalarına giderek, arkadaşları ve komşularıyla tartışarak, yerel topluluklarını yöneterek ve seçimlerde sandığa giderek siyasete katıldılar (dönemsel olarak seçimlere katılım oranları dalgalı olsa bile). Siyaset bilimci Robert Dahl 1950’lerde New

Haven’da yerel siyaseti “kimin yönettiğini” araştırmaya başladı-ğında, cevap ne yerleşik bir parti ne de tanımı net bir elit kesimdi. Tocqueville’in bir yüzyıl önce öngördüğü gibi, sıradan insanların siyasete katılımı şehrin yönetiminde belirleyici bir rol oynuyordu.

Demokratik söz hakkı yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ile sınırlı kalmadı. İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda Britanya’daki işçi sınıfının kadın ve erkekleri, savaşın en karanlık günlerinde ki efsanevi liderliğine rağmen Winston Churchill’e karşı oy verdi ve onu iktidardan düşürdüler. Onun yerine, liberal bir ekonomist olan William Beveridge’in kaleme almış olduğu savaş dönemi Beveridge Raporu’ndaki ilkeleri uygulamaya koymayı vaat eden İşçi Partisi hükümetini işbaşına getirdiler. Beveridge raporu ekonomiyi daha adil, sendikaları daha güçlü, kamu hizmetlerini herkes için kolay erişilebilir hale getiren ve ulusal sağlık sigortası ve sosyal güvenlik sistemi sayesinde insan hayatını güvence altına alan bir refah devleti öneriyordu. Benzer vaatlerde bulunan hükümetler Batı Avrupa’nın birçok ülkesinde de seçimlerle iktidara getirildi.

Tutulmayan sözler

2000’li yıllara gelindiğinde, rüzgâr tersine esmeye başladı. Birçok seçmen, liberal demokrasinin temel vaatlerini yerine getirmediğini düşünüyordu.

1970’lerin ortalarından sonraki ekonomik büyüme, 1950’ler ya da 1960’lardakine hiç benzemiyordu. 1973 ve 1979’da yaşanan petrol krizleri sert ekonomik daralmalara ve yıpratıcı stagflasyona (yüksek enflasyon ve işsizlik) neden oldu. Ekonomideki yavaşlama geçiciydi ve üretkenlik 1980’lerde yeniden yükselişe geçti. Ancak aynı yükseliş ücretlerde yaşanmadı. 1948 ile 1973 arasında yıllık bazda yüzde 2,5’in üzerinde artış gösteren ABD’de enflasyondan arındırılmış medyan ücretler yerinde saymaya başladı. 1980’den itibaren ücret artışı yıllık yalnızca yüzde 0,45 düzeyinde kaldı. Üst gelir grubunun kazançlarıyla yukarı çekilen ortalama ücretler bile medyan ücretlerden pek de farklı değildi.

Medyan ve ortalama ücretler durumu yalnızca kısmen anlatıyor. Mavi yakalılar ve üniversite mezunu olmayanların ücretleri düşerken, profesyoneller, yöneticiler ve teknik mesleklerde

“Bu kitap, Roosevelt tarzı ‘işçi sınıfı liberalizmi’nin yeniden inşası için son derece güçlü bir sav ortaya koyuyor. Çok önemli ve mutlaka okunması gereken bir eser.”

— Thomas Piketty

“Özgürlüğe ve eşitliğe giden yolda son yıllarda beliren kara bulutları nasıl aşabiliriz? Acemoğlu geçmiş ve bugünü kapsamlı çözümledikten sonra *Hangi Liberal Demokrasi* ile geleceği dönüştürme arayışına önemli katkı yapıyor. Daha güçlü bir demokrasi ve daha eşitlikçi bir toplum için sorumlu aydınlarla çalışan kesimler arasında üretken bir işbirliği-dayanışma modeli öneriyor. Bu yaklaşımın özellikle kurumsal gelişmesinde zafiyetler taşıyan Türkiye gibi gelişen ülkeler için hayati olduğunu düşünüyorum. Toplumsal sorunlara duyarlı herkes bu kitabı mutlaka okumalıdır.”

— Asaf Savaş Akat

Nobel ödüllü Daron Acemoğlu bu kitabında liberal demokrasinin temel vaatlerini yerine getirdikçe geliştiğini savunuyor. Başlangıçta iktidara meydan okumak üzere inşa edilmiş bir felsefe olan liberalizm, düzenin kendisi haline gelmeye hiçbir zaman uyum sağlayamadı; dijital teknolojilerin yol açtığı ekonomik ve toplumsal aksaklıklarla baş etmekte yetersiz kaldı. Belki de en kötüsü, liberalizm sanayi sonrası ekonomide refahın paylaşımı, demokratik yönetim ve bilgiye ulaşım gibi en temel vaatlerine arkasını döndü.

Acemoğlu, disiplinlerarası bakış açısıyla liberalizmin yarattığı olağanüstü ve benzeri olmayan ilerlemeyi belgeliyor ve liberal demokratik kurumların son birkaç on yılda nasıl kendi kendilerini krize sürüklediklerini anlatıyor. Çağımızın en önemli siyasal sisteminin başarılarını ve eksikliklerini analiz ediyor. Ortak refahı önceleyen, yerel toplulukları güçlendiren ve farklı değerlerle görüşlerin bir arada var olmasına olanak tanıyan bir liberalizm felsefesini, kendi deyimiyle *işçi sınıfı liberalizmini* tasavvur ediyor.

Çeviren: Solina Silahlı

